

JOHANNA KIRÁLYNŐ ÉS AZ AVERSAI TRAGÉDIA.

EZERHÁROMSZÁZNEGYVENÖT szeptember 18-án történt az aversai gyilkosság. Azóta hatszáz esztendő mult el és még mindig izgatja a történetírókat és a történelemkedvelőket a kérdés: volt-e szerepe a királynőnek a szörnyű tragédiában vagy ártatlanul hurcolta meg emlékét az utókor? A megindított törvényes eljárás nem fejeződött be, a felmentő ítéletet senki sem vette bizonyítéknak Johanna ártatlansága mellett, a történetírók közül pedig az egykorúak épúgy, mint a modernek, két táborra oszlanak: a Johanna bűnösségét vitatók és az ártatlansága mellett kardoskodók táborára. Amikor én ismét felvetem a kérdést és arra választ is óhajtok adni, válaszomat csak a kísérő mellékkörülményekre és lélektani momentumokra építhetem fel.

Kiindulok a milieuból. A nápolyi udvar a XIV. század első felében Európának egyik legfényesebb, de legromlottabb udvara volt. Értéktelen, szűk látókörű, kalandokat hajhászó férfiak és romlott, léha nők gyülekezete volt ez az udvar, amely Boccaccio Decameronján szórakozott s ahol a házasságtörés napirenden volt és a törvénytelen születésen senki sem botránkozott meg. Vénusz a húzódozó Fiamettát bátorítja: «ne tegyen lagymataggá, hogy azt mondod: férjem van... a te városod, amely megszámlálhatatlan ilyen társnőt tud neked mutatni, neked is elnézi bűnödét». Maga Róbert király kénytelen volt fellépni a boszorkányok és javasasszonyok hada ellen. Ezek fényesen megéltek az előkelő hölgyek után, kik kedvesük szerelmét akarták visszahódítani vagy férjük élete árán óhajtották szabadságukat visszanyerni.

Ilyen környezetben nevelkedett Johanna, kinek szívét a körötte levő romlott nők iparkodtak gyűlölettel eltölteni gyermekkorban levő jegyese iránt s érzékiségét felkeltve figyelmét az udvar délceg lovagjaira és deli hercegeire terelni. Céljukat elérték. Ha másból nem tudnók, ő maga sem titkolta a bíboroskollégium előtt, hogy gyűlölte férjét. Az is tagadhatatlan, hogy férje életében a romlottságnak szomorú tanujeleit adta és szemérmetlenül folytatott szerelmi viszonyokat különböző egyénnel s így férje csak kellemtelen akadály volt az útjában, kitől szeretett volna megszabadulni. Ezekről Andrásnak is volt tudomása, de ő túrt, míg el nem jön a fizetés órája. Mikor hosszú huza-vona után a pápa elrendelte a magyar hercegnek nápolyi királlyá való megkoronázását, a szerencsétlen hercegből kitört a keserűség és új zászlóján jelezte, mi vár azokra, kik őt megalázták s úgy bántak vele, mint egy udvari bolonddal.

A meggondolatlan fenyegetés felforgatta az egész udvart, mert nagy számmal voltak, akik a királynő kegyét biztosítani akarván, minden alkalmat megragadtak, hogy kimutassák a király irányában megvetésüket. A sok sértett existencia, élén a királynővel, remegve gondolt a megtorlásra, mely a koronázás után be fog következni. Már régen felvetődött a «betolakodó» magyar herceg meggyilkolásának gondolata, most, ha életüket meg akarták

menteni, a kivített nem lehetett halogatni. Megszervezték az orgyilkostársaságot, megállapították a gyilkosság tervét és borzalmas kegyetlenséggel végre is hajtották azt

Mindenki előtt feltűnhet, hogy a gyilkosok mind Johanna bizalmas környezetéből kerültek ki, kiket a királynő elhalmozott kegyeivel. Ezekről feltételezhetjük, hogy tisztában voltak a királynő érzelmeivel és olyan dologba nem ártották volna magukat, amivel a királynő kegyét eljátszhatják. Johanna előtt bizonyára rokonszenves volt a férjétől való megszabadulás gondolata. Nem írhatjuk Johanna javára a gyilkosság alkalmával tanúsított viselkedését sem. Az ő szobáját egy loggia választotta el attól a teremtől, amelybe a szerencsétlen Andrást be akarták csalni s már a loggia alatt megtámadták a gyilkosok áldozatukat. András segélyért kiabált, a gyilkosok izgalmukban szintén nagy zajt csaptak, mire a távoli szobában alvó dajka felriadt álmából, ugyancsak segítségért kiáltott, míg a szomszéd szobában tartózkodó királynő semmi életjelet nem adott magáról, pedig ő egy szavával megakadályozhatta volna a szörnyű gatzettet. Mikor pedig a gyilkosság megtörtént, egyáltalában nem érdekelték őt a gyilkosság körülményei, nem érdemesítette férje holttestét arra, hogy megtekintse és még csak eltakarítása érdekében sem tett semmiféle intézkedést.

Akármilyen rossz viszonyban él is egy házaspár, a halál közelebb hozza az elhidegült feleket, meghozza az engesztelődést, különösen, ha a halál ilyen borzalmas körülmények közt következik be. A legelemibb emberi érzés kényszeríti arra az életben maradt felet, hogy fedje a vélt vagy tényleges sérelmet és lerója a kegyelet adóját az áldozat iránt, akinek véres teste előtt még annak is könny szökik szemébe, akit egyébként semmiféle kötelék nem fűzött hozzá. Johannában hiányzott ez az elemi emberi érzés is, ami csak úgy magyarázható meg, hogy a katasztrófa nem érte váratlanul és egész lényét lefoglalta a brutális érzékiség s csak arra gondolt, hogy férje halála módot nyújt ennek a brutális érzékiségnek akadálytalan kielégítésére. Ez vakítja el annyira, hogy még csak színelni sem képes a közvélemény félrevezetésére.

Más ember éveket áll ilyen megrázó eset hatása alatt, Johanna hat héttel a gyilkosság után, mikor közel áll az időponthoz, melyben András állítólagos gyermekét megszüli, a pápához fordul és dispenzációt kér azzal a Tarentói Róberttel való házasságához, akivel férje életében házasságtörő viszonyt folytatott. Ezen VI. Kelemen pápa is megbotránkozott és figyelmeztette, hogy az új házasság erőltetésével csak kihívja a magyar király bosszúját. A királynőt azonban a pápai figyelmeztetés nem tartja vissza, hogy rövid idő múlva már a Tarentói Lajossal való házassághoz kérjen engedélyt, ami élénk bizonyítéka annak, hogy a romlott nőt nem vezeteli lelki vonzalom, hanem csak a mindig újabb tárgyra éhes érzékiség.

Nem csodálkozhatunk tehát, ha Johanna viselkedése minden jóérzésű embert megbotránkoztatott, a magyar királyi családot gyanujában megerősítette és még a vele szemben annyira elnéző pápát is annak bevallására kényszerítette, hogy a királynő viselkedése a gyilkosság alkalmával és utána nem volt kifogástalan.

Ha Johanna ártatlan volt a gyilkosságban, nem tudjuk megérteni, miért kellett a firenzeiekhez írt levelében elferdíteni az igazságot s úgy állítani be a dolgot, mintha férje éjjel kalandokra indult volna, «miként ez szokása» és e közben érte őt a katasztrófa. Tehát elég elvetemült volt, hogy még holt férje emlékét is bemocskolja, míg a pápának, ki úgyszólván értesülhetett a tény-

állásról, megírta az igazat, hogy András környezetét saját otthonában gyilkolta meg. Lélektani rejtély az *ártatlan* királynő viselkedése a katasztrófa után is. Mivel magyarazzuk meg azt, hogy egy királynő, kinek kezében van a büntető hatalom, a megtorlás eszköze, még csak kísérletet sem tesz a gyilkosok üldözésére és megbüntetésére. Sőt tovább mehetünk. A gyilkosokat nemcsak nem büntette meg, hanem még ott tartotta továbbra is környezetében, őket királyi védelemben részesítette s mikor saját élete is veszedelemben forgott és kénytelen volt kiadni őket, a hercegeket és az országbíró királyi haragjával fenyegette meg, ha a gyanúsítottakat neki sértetlenül vissza nem küldik. El tud-e valaki képzelni ártatlan egyént, aki orgyilkosokkal, *férje* gyilkosaival veszi körül magát, velük közösséget vállal, sőt kitüntetésekben részesíti őket? A pápa már résztvevő levelében figyelmezteti, hogy nézze meg, kivel társalog és kitől kell óvakodnia. Mikor figyelmeztetése eredménytelen marad, erélyes hangon utasítja a királyi család ügyében nyomozó Bertrand bíborost, hogy a királynőt intse meg nevében és kötelezze, hogy a gyanús személyeket környezetéből távolítsa el.

Hogy saját népe hogyan gondolkozott királynőjéről, megmutatta, mikor a gyilkosságot követő zendülés alkalmával olyan kifejezésekkel illette a Castel Nuovóba zárkózott királynőt, amelyeket a krónikás restel reprodukálni. Nem megokolatlan a sejtésünk, hogy a nép füleihez eljutott valami az elfogott gyilkosok vallomásából, bár a hercegek nagy előrelátással a főszereplők kihallgatását zárt helyen végezték.

Mint érdekes adalékot nem mellőzhetem el azt az epizódot, amely Johanna avignoni tartózkodása idején játszódott le. Bertrand de Pezaret és neje ebben a korban kedvelt költők voltak és vándorlásuk közben eljutottak Avignonba. Többek közt megfordultak Johanna udvarában is és mivel indíthatták volna meg jobban a szerető feleség szívét, mintha András erényeiről, jeles tulajdonságairól és haláláról dalolnak neki. Megajándékozták őket, de lelkükre kötötték, hogy ne érintsék többé András énekükben. A bűnös asszonyt bántotta férje véres emléke.

Megfontolásra méltó körülmény az is, hogy Nagy Lajos és Erzsébet özvegy királyné állandóan férjgyilkosnak nevezik Johannát. Bár a fájdalom könnyen igazságtalanná teszi az embert, mégis feltűnő, hogy épen a feleséget illetik ezzel a szörnyű váddal. Nem képzelhetjük ezt el másként, mint hogy alapos értesülést szereztek a nápolyi magyarok útján a gyilkosság körülményeiről. Nagy Lajos a pápához írt első levelében a hercegeket is vádolja, míg a következőkben a vádat elejti ellenük, a királynő ellen azonban mindvégig fenntartja.

Befejezésül hivatkozom még a krónikák azon adatára, hogy Tarentói Lajost, akivel kötendő házassághoz a királynő több ízben kérte a pápai diszpenzációt, úgy kellett beerőszakolni Johanna szobájába. Lajos herceg vágyódott a trónra és azt csak a Johannával kötendő házasság révén érthette el s most mégis visszaborzad a gondolattól, hogy a királynőnek férje legyen. Nem gondolhatunk-e joggal arra, hogy most és házasságuk egész folyamán a mult emléke állt a férj és feleség közt? Jakab, a harmadik férj, egyenesen férjgyilkosnak nevezte nejét, miként ez V. Orbán pápához írt levelében elpanaszolja. Ezzel szemben azonban Johanna védői azt hozzák fel, hogy Jakab nem volt beszámítható. Megengedjük, de honnan vette ezt a súlyos vádat évtizedekkel a gyilkosság után, ha az nem volt benn még mindig a levegőben?

Felsorakoztattam érveimet a kérdés eldöntésére és azt hiszem, mindenki

meg van győződve az elmondottak alapján, hogy Johanna részes volt férje halálában. Azt nem bizonyíthatjuk rá és nem is hisszük, hogy a gyilkosság eszméje tőle származott, de neki tudnia kellett az előkészületekről és a gyilkossághoz hozzá kellett járulnia, vagy pedig hitelt adunk Johanna bírának, hogy ami gyanús dolog szól a királynő mellett és bizonyítható, «az nem a királynő romlott szándékából és akaratából, hanem varázslat és mesterkedés erejéből történt, melyeknek törekeny női természete nem tudott és nem birt ellenállni».

(Villani M.)

Miskolczy István.

BALASSI.

*Golyó találta kinn a vár alatt
s forró szíve lassan bénulni kezdett . . .
Ágya körül nem álltak sorfalat,
csak két barátot látott s egy keresztet.*

*S a vére míg csöppenként elfogyott,
tűnő tudatán átfutott az élet:
bujdosás, gond, bánat, száz befagyott
remény és hány nem teljesült ígérel! . . .*

*Bécs, Lengyelhon még egy mosolyt kicsalt,
majd régi zsoldárt kezdett súgni ajka;
kábult jülébe zeneszó rivallt;*

*csaták, utánuk csók és tele kanná . . .
És úgy érezte utolsót sóhajlva,
hogy tört szemét lassan lefogja Anna.*

(Szeghalom.)

Fülöp Károly.